

ФОРМА ДЕРЖАВИ ЯК КЛЮЧОВЕ ПОНЯТТЯ ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНОЇ НАУКИ

Трибрат Оксана Юрївна

*здобувач другого (магістерського) рівня освіти
факультету права, гуманітарних і соціальних наук
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського
м. Кременчук, Україна*

Різноманіття поглядів вчених стосовно форми держави та її змісту на сучасному етапі розвитку юридичної науки свідчить про проблемність та актуальність вказаного питання. Не дивлячись на різностороннє дослідження науковцями терміну «форма держави», ця тема і досі залишається дискусійною. Тому наше дослідження присвячено теоретичному аналізу форми держави й аналізу думок вчених стосовно форми держави.

Вагоме значення в розумінні цієї проблематики мають праці науковців таких, як: Аристотель, В. М. Корельський, М. В. Кравчук, В. К. Липинський, Ш. Монтеск'є, О. В. Павлюк, І. В. Процюк, Н. Ю. Сакара, С. Г. Серьогіна, В. В. Шаповал.

Уже за давніх часів – на Древньому Сході і в Стародавній Греції та Римі – у дослідників державно-правових явищ виникла потреба щодо визначення поняття, яке було б достатньо містким і давало хоча б загальне уявлення про основні шляхи здійснення в ній державної влади. Отже, за різних часів різними вченими в категорії «форма держави» вкладався неоднаковий зміст [1, с. 16].

Найбільш відомою класифікацією форм держави була та, яку дав Аристотель. Він розрізняв форми держави за двома ознаками: а) кількістю тих, хто править (один, кілька, багато); б) в чийх інтересах здійснюється управління [2, с. 12]. У новий час питання про форму держави пов'язане, насамперед з ім'ям Ш. Монтеск'є, який під цим терміном розумів ті чинники, що визначають методи здійснення державної влади. Він на основі цього визначив такі форми держави: 1) республіканська – форма держави, в якій організацію і здійснення державної влади визначають такі якості, як добродетель і рівність; 2) монархія, де основа влади – чесність; 3) деспотія, де основа влади – страх [3, с. 68].

О. Ф. Скакун визначає форму держави як «систему форм інституційної, територіальної та політичної організації та здійснення

державної влади в країні», а також зауважує, що «структура форми держави – стійка єдність і взаємний зв'язок складових елементів: форма державного правління, форма державно-територіального устрою, форма державного (політичного) режиму» [4, с. 78].

Форма державного правління – це один із найстаріших елементів, що визначається структурою та організацією влади в державі. Термін «форма державного правління» може включати в себе такі концепції, як: 1) монархія – це форма уряду, в якій главою держави є монарх, такий як король або султан. В монархії влада передається у спадок. Розрізняють такі форми правління, такі як: а) конституційна монархія, де монарх обмежений Конституцією (наприклад Австралія, Канада, Бельгія); б) абсолютна монархія, де монарх має необмежену владу (наприклад Катар, Оман, Ватикан); 2) республіка – це політично-адміністративний утвір, у якому влада належить громадянам через їх представників. В республіках головною формою управління є демократія, де право участі та впливу на прийняття рішень мають громадяни. Вони обирають своїх представників у парламент або інші законодавчі органи, котрі беруть участь у прийнятті рішень.

Форми республіки можуть варіюватися залежно від країни, але основні типи включають: 1) парламентську республіку – це форма правління, в якій законодавча влада зосереджена у парламенті (наприклад, Австрія, Німеччина, Індія); 2) президентську республіку – це політична система, в якій глава держави є президентом, обраним народом або парламентом. У такій системі президент виконує функцію глави держави, є символом нації та здійснює владні повноваження у рамках конституційних норм. Він може мати широкі повноваження в проведенні законодавчої діяльності, командування армією й іншу владу (наприклад, США); 3) змішану республіку – це політичний режим, який поєднує елементи республіки і монархії (наприклад, Азейбарджан, Перу).

Конституція України у ст. 1. проголошує Україну суверенною та незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою, у ст. 2 зазначає, що Україна є унітарною державою, а ст. 5 утворює Україну як республіку, де носієм суверенітету і єдиним джерелом влади є народ, який здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування [5].

Форма державного устрою – це елемент форми держави, який характеризує внутрішню будову держави, територіальну організацію влади та спосіб (порядок) розподілу території держави на адміністративно-територіальні одиниці, взаємодією між ними у межах держави [6, с. 38]. Форма державного устрою характеризує політичний, правовий і організаційний порядок, в якому встановлюються правила

діяльності уряду, розподіл повноважень між різними гілками влади та спосіб обрання представників.

Форма державного устрою визначається структурою та взаємодією різних гілок влади в державі. За формою устрою держави поділяються на: 1) прості: унітарна держава – це політична система, в якій влада концентрується в центральному уряді, а місцеві уряди мають обмежений ступінь автономії (наприклад Болгарія, Україна, Франція); 2) складні: а) федерація є формою державного устрою, в якій кілька територіальних одиниць об'єднуються в одну політичну структуру. Такий тип держави надає певну ступінь автономії для кожної територіальної одиниці, але зберігає спільну федеральну владу над певними питаннями. Федерації можуть мати різні політичні системи та законодавство, але мають спільний федеральний устрій, що регулює відносини між різними одиницями. Залежно від конкретної федерації, вона може складатись із штатів, провінцій, кантонів або інших територіальних одиниць (наприклад США, Австрія, Індія); б) конфедерація – це політичне або військове об'єднання держав або інших суб'єктів, які зберігають свою незалежність і самостійність, але співпрацюють у певних сферах. Конфедерація може бути утворена з метою спільного розв'язання певних проблем, політичного впливу або захисту своїх інтересів (через етап конфедерації пройшли США, Нідерланди, Швейцарія); в) імперія – це політична та територіальна форма управління, яка характеризується великими розмірами, домінуванням над іншими країнами або народами, а також централізованою владою. Імперії можуть бути створені шляхом завоювання, анексії або узурпації територій, а також шляхом колонізації і контролю над іншими народами. Вони мають значний політичний, економічний і культурний вплив на своїх підданих та підкорених (Римська імперія, зараз імперій немає).

Форма державно-правового режиму, це поняття з'явилося на початку XX століття і визначається особливостями правового порядку в державі. Наприклад, може бути правовий режим демократії, автократії, тоталітаризму, правової держави тощо [6, с. 59]. Форма державного режиму – це елемент форми держави, який характеризується як сукупність певних методів (способів) здійснення державної влади [7, с. 124]. Державний режим є системою правління, яка характеризується певними особливостями і принципами управління державою.

Спосіб формування уряду: державний режим може передбачати демократичне обрання політичних представників або недемократичні методи формування уряду, такі як успадкування влади, авторитарне призначення чи військова диктатура. Грані влади: державний режим

визначає розподіл та обмеження влади в системі уряду. Це може бути поділ влади між виконавчою, законодавчою та судовою гілками влади, або однобічний контроль над усією владою. Відношення до основних прав та свобод: державний режим може бути гарантом прав і свобод громадян або обмежувати їх на різних рівнях. Соціально-економічна політика: державний режим може мати вплив на соціальну і економічну політику країни. Це може бути соціалістичний, комуністичний або корпоративний підхід до управління.

Таким чином, можна зробити висновки: 1. Розглянуті три сторони форми держави (форма правління, форма державного устрою, політичний режим). Ці три сторони взаємодіють між собою та впливають на політичну систему країни. Зміна будь-якої з них може викликати конфлікти та боротьбу, як виправлення існуючої форми правління, так і перехід до іншої. 2. Державна влада має велике значення у формуванні та розвитку країни. Узгодженість і співпраця між трьома організаціями – законодавчою, виконавчою та судовою владою, які взаємодоповнюють одна одну та мають свої функції й обов'язки. 3. У процесі розвитку держави, ці органи можуть змінювати свою роль та значення в залежності від потреб та вимог суспільства. Наприклад, в період гострого політичного конфлікту, виконавча влада може мати переважаючу роль у збереженні порядку й стабільності. 4. Крім того, важливо зазначити, що принципи організації держави можуть варіюватися залежно від культурних, історичних і політичних умов країни. 5. Загалом, форма держави є складним поняттям, що передбачає діалектичну взаємозалежність усіх її аспектів, і насправді немає однозначної формули для її характеристики.

Література:

1. Гегель Г. В. Ф. Філософія права. Київ : Основи, 2004. 524 с.
2. Загальна теорія держави і права : навч. посіб. / за ред. В. В. Копейчикова. Київ : Юрінком, 1997. 317 с.
3. Бостан С. К. Сучасна українська республіка: юридична модель та політико-правова практика. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2000. № 4. С. 28–36.
4. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підручник. 4-те вид., допов. і перероб. Київ : Правова єдність ; Алерта, 2014. 524 с.
5. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
6. Теорія держави і права : навч. посіб. / за заг. ред. С. Л. Лисенкова, В. В. Копейчикова. Київ : Юрінком Інтер, 2007. 368 с.

7. Юридична енциклопедія : в 6-ти т. / ред. Ю. С. Шемшученко [та ін.]. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. Т. 6. 768 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-351-7-15>

МОДЕРНІЗАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ЧЕРЕЗ ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ: КОНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ВІЙСЬКОВОГО ПЕРІОДУ

Чалабієва Маріям Рзаївна

*кандидатка юридичних наук, наукова співробітниця
Науково-дослідний інститут державного будівництва та місцевого
самоврядування Національної академії правових наук України
м. Харків, Україна*

На сучасному етапі розвитку України незавершеність адміністративно-територіальної реформи спричиняє збільшення інституційних диспропорцій у відносинах між органами державної влади та структурами місцевого самоврядування. Додатково, існують значні прогалини у визначенні та розподілі управлінських функцій між різними рівнями влади та громадськими інституціями, особливо в контексті економічних повноважень та аспектів, пов'язаних з безпекою та мобілізацією.

В умовах воєнного часу особливо важливим є питання модернізації системи військового обліку, яка залишилася незмінною з часів Радянського Союзу, що ускладнює ефективне залучення державних структур та громадськості до процесів оборони країни. Недостатнє законодавче регулювання у сфері територіальної оборони, що стало особливо актуальним під час воєнного стану, вимагає уваги та вдосконалення.

Крім того, існуючі корупційні та інші інституційні дисфункції, що перешкоджають ефективності публічного управління, такі як опортуністична поведінка громадян і чиновників. Це питання потребує нагального вирішення задля забезпечення прозорості та доброчесності управлінських процесів в Україні.

У контексті сучасних викликів, що стоять перед Україною, набуває вирішального значення питання підвищення ефективності публічного управління, заснованого на інституційних стандартах, які є характерними для розвинених країн світу. У цьому аспекті ключовим стає